

YALPI TALABNI BOSHQARISH VA IQTISODIYOTNI BARQARORLASHTIRISHDA FISKAL SIYOSATNING ROLI

Kenjayeva Sabohat Safarovna

Termiz davlat universiteti “Iqtisodiyot” yo‘nalishi 3-kurs talabasi

safarovna04@gmail.com

ANNOTATION: This article analyzes the role of fiscal policy in managing aggregate demand and stabilizing the economy. The article explains how fiscal policy affects economic growth and inflation, and the impact of government spending and taxes on aggregate demand using graphs. The effectiveness of current fiscal mechanisms and their future prospects are also discussed.

Keywords: Fiscal policy, economic management, aggregate demand, stability, inflation, state budget, tax system, economic growth, jobs, social equality, economic crisis, economic stability, fiscal mechanisms.

ANNOTATSIYA: Ushbu maqolada yalpi talabni boshqarish va iqtisodiyotni barqarorlashtirishda fiskal siyosatning roli tahlil qilinadi. Maqolada moliya siyosati orqali iqtisodiy o‘shish va inflyatsiyaga qanday ta’sir ko‘rsatilishi, davlat xarajatlari va soliqlarning yalpi talabga ta’siri grafiklar yordamida izohlanadi. Shuningdek, hozirgi fiskal mexanizmlar samaradorligi va kelajakdagi imkoniyatlari ham muhokama qilinadi.

Kalit so‘zlar: Fiskal siyosat, iqtisodiyotni boshqarish, yalpi talab, barqarorlik, inflyatsiya, davlat byudjeti, soliq tizimi, iqtisodiy o‘shish, ish o‘rinlari, jamiyat tengligi, iqtisodiy inqiroz, iqtisodiy barqarorlik, fiskal mexanizmlar.

Kirish. Hozirgi global iqtisodiy sharoitda mamlakatlar oldida turgan eng muhim vazifalardan biri – iqtisodiy barqarorlikni ta’minlash va aholi farovonligini oshirishdir. Bu jarayonda fiskal siyosat – ya’ni davlat byudjeti va soliq tizimi orqali iqtisodiyotni boshqarish – alohida o‘rin tutadi.

Fiskal siyosat yordamida iqtisodiy o‘shishni qo‘llab-quvvatlash, yangi ish o‘rinlarini yaratish hamda jamiyatda tenglikni ta’minlash mumkin. Uning samaradorligi esa, asosan, davlat o‘z mablag‘larini qanday taqsimlashi va xarajatlarni qanday boshqarishiga bog‘liq.

Shu sababli, iqtisodiy inqirozlar, inflyatsiya yoki boshqa iqtisodiy muammolar yuzaga kelganida, ko‘plab davlatlar fiskal siyosatga tayanib, iqtisodiy barqarorlikni saqlab qolishga harakat qiladilar.

Ushbu maqolada fiskal siyosatning iqtisodiy barqarorlik va rivojlanishga qanday ta'sir ko'rsatayotgani tahlil qilinadi. Shuningdek, hozirgi fiskal mexanizmlar, ularning samaradorligi va kelajakdagi imkoniyatlari haqida fikr yuritiladi.

Metodologiya. Yalpi talab - bu iqtisodiyotdagi tovarlar va xizmatlarga bo'lgan umumiy talabni ifodalovchi makroiqtisodiy tushuncha. U ko'pincha iqtisodiy farovonlik yoki o'sish o'lchovi sifatida ishlatiladi. Ham fiskal siyosat, ham pul-kredit siyosati yalpi talabga ta'sir qilishi mumkin.

Fiskal siyosat davlat xarajatlari va soliqqa tortishdagi o'zgarishlar orqali yalpi talabga ta'sir qiladi. Bu omillar bandlik va uy xo'jaliklarining daromadlariga ta'sir qiladi, keyin esa iste'mol xarajatlari va investitsiyalarga ta'sir qiladi.

Yalpi talab formulasi

Pul-kredit va fiskal siyosat yalpi talabga (AD) qanday ta'sir qilishini tushunish uchun uning qanday hisoblanishini bilish muhim:

$$AD = C + I + G + (X - M)$$

Bu yerda:

C = Iste'molchining tovarlar va xizmatlarga sarflagan xarajatlari

I = Tadbirkorlik kapitaliga investitsiya xarajatlari

G = Davlat tovarlari va xizmatlariga davlat xarajatlari

X = Eksport

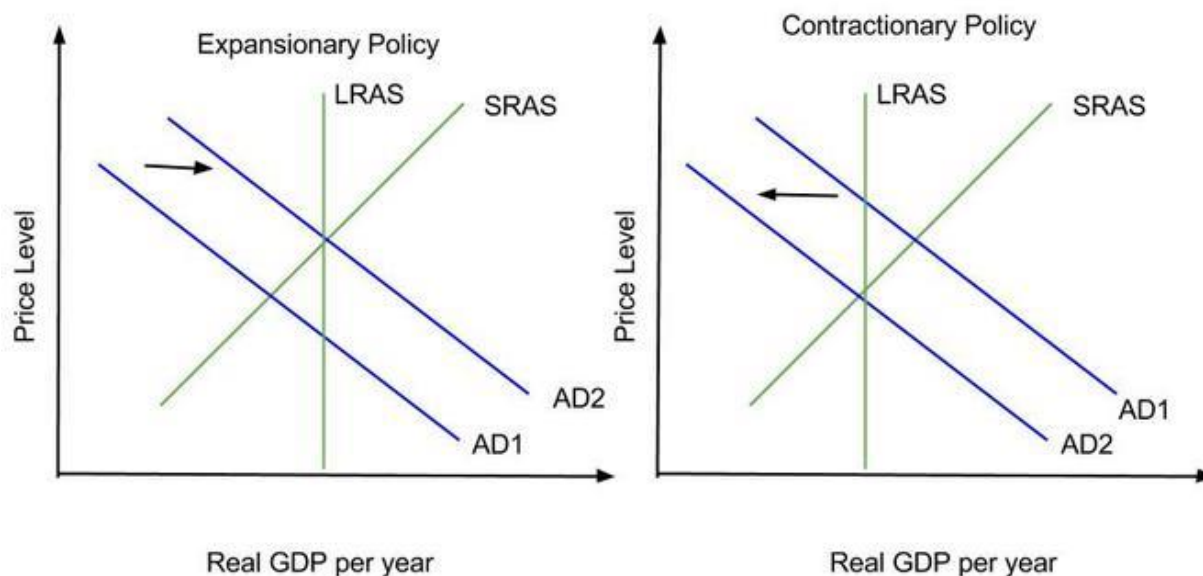
M = Import

Fiskal siyosat davlat xarajatlari va soliq stavkalarini belgilaydi. Odatda retsessiya yoki bandlik zarbalariga javoban amalga oshiriladigan kengaytiruvchi fiskal siyosat infratuzilma, ta'lim va ishsizlik nafaqalari kabi sohalarda davlat xarajatlarini oshiradi.

Keyns iqtisodiga ko'ra, bu dasturlar davlat xizmatchilari va rag'batlantirilgan sanoat bilan shug'ullanuvchi odamlarning bandligini barqarorlashtirish orqali yalpi talabning salbiy siljishining oldini oladi. Nazariya shundan iboratki, kengaytirilgan ishsizlik nafaqalari turg'unlik davrida ishsiz qolgan shaxslarning iste'moli va sarmoyasini barqarorlashtirishga yordam beradi.

Xuddi shunday, qisqaruvchi fiskal siyosat davlat xarajatlari va suveren qarzni kamaytirishi yoki tez inflyatsiya va aktivlar pufakchalari tufayli nazoratdan tashqari o'sishni to'g'irlashi mumkin.

Yalpi talab formulasiga nisbatan fiskal siyosat davlat xarajatlari elementiga bevosita ta'sir qiladi va iste'mol va investitsiya elementlariga bilvosita ta'sir qiladi.

1-rasm. Fiskal siyosat¹

Grafiklar iqtisodiyotdagi yalpi talab (Aggregate Demand, AD) va yalpi taklif (Aggregate Supply, AS) munosabatlarini ko'rsatadi. Bu munosabatlar orqali fiskal siyosatining iqtisodiy o'sish va narx darajasiga qanday ta'sir qilishi tushuntiriladi.

Koordinate o'qlari haqida:

- OX o'qi (gorizontal o'q): Real yalpi ichki mahsulot (Real GDP per year) ya'ni joriy yilda ishlab chiqarilgan tovar va xizmatlarning umumiy qiymati.
- OY o'qi (vertikal o'q): Narx darajasi (Price Level) — iqtisodiyotdagi umumiy narxlar darajasi.

Grafikdagi belgilar va ularning ma'nosi:

- AD (Aggregate Demand) — Yalpi talab egri chizig'i. Bu iqtisodiyotdagi barcha iste'molchilar, korxonalar, hukumat va xorijiy talablarning umumiy xarid qilish qobiliyatini ko'rsatadi.
- AD1 — dastlabki yalpi talab darajasi.
- AD2 — fiskal siyosatining ta'siri natijasida o'zgargan yalpi talab darajasi.
- LRAS (Long-Run Aggregate Supply) — Uzoq muddatli yalpi taklif egri chizig'i. Bu iqtisodiyotning uzoq muddatda ishlab chiqarish salohiyatini ifodalaydi. U vertikal chiziq sifatida ko'rsatilgan, chunki uzoq muddatda ishlab chiqarish miqdori narx darajasidan mustaqil bo'ladi.

¹ <https://textimg.s3.amazonaws.com/boundless-economics/expansionary-fiscal-policy.jpg>

- SRAS (Short-Run Aggregate Supply) — Qisqa muddatli yalpi taklif egri chizig'i. Bu narx darajasi o'zgarishiga nisbatan ishlab chiqarish darajasining qanday o'zgarishini ko'rsatadi.

Nima uchun AD egri chizig'i o'zgaradi?

- Expansionary Policy (Kengaytiruvchi siyosat): Hukumat xarajatlarini oshirish yoki soliqlarni kamaytirish orqali yalpi talabni oshiradi. Natijada AD egri chizig'i o'ngga siljiydi (AD1 dan AD2 ga). Bu real GDP va narx darajasining oshishiga olib keladi.

- Contractionary Policy (Siquvchi siyosat): Hukumat xarajatlarini kamaytirish yoki soliqlarni oshirish orqali yalpi talabni kamaytiradi. Natijada AD egri chizig'i chapga siljiydi (AD1 dan AD2 ga). Bu real GDP va narx darajasining pasayishiga olib keladi.

Xulosa. Maqolada fiskal siyosatning yalpi talabni boshqarishdagi ahamiyati va uning iqtisodiy barqarorlikka ta'siri batafsil tahlil qilindi. Davlat xarajatlari va soliqlardagi o'zgarishlar orqali yalpi talabni oshirish yoki kamaytirish mumkinligi ko'rsatildi. Grafik misollar yordamida kengaytiruvchi va siquvchi fiskal siyosatning iqtisodiyotga ta'siri tushuntirildi. Shuningdek, hozirgi fiskal mexanizmlarning samaradorligi va kelajakda uning yanada takomillashishi uchun zarur bo'lgan yo'nalishlar belgilandi. Umuman olganda, fiskal siyosat iqtisodiyotni boshqarishda muhim vosita hisoblanib, uning to'g'ri qo'llanilishi mamlakatning barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Acemoglu, D., & Restrepo, P. (2020). Automation and New Tasks: How Technology Displaces and Reinstates Labor. *Journal of Economic Perspectives*, 34(2), 3-30.
2. Adams, W. (2018). The Role of Fiscal Policy in Economic Stability. *Journal of Economic Perspectives*, 32(3), 187-206.
3. Alesina, A., & Passalacqua, A. (2019). The Political Economy of Government Debt. *Journal of Economic Perspectives*, 33(2), 47-72.
4. Alesina, A., Favero, C., & Giavazzi, F. (2019). *Austerity: When It Works and When It Doesn't*. Princeton University Press.
5. Barro, R. J. (2013). *Macroeconomics: Fiscal Policy Revisited*. *Economic Affairs*, 33(2), 156-165.
6. Blanchard, O. J., & Perotti, R. (2002). An Empirical Characterization of the Dynamic Effects of Changes in Government Spending and Taxes on Output. *The Quarterly Journal of Economics*, 117(4), 1329-1368.

7. Bofinger, P., De Grauwe, P., Giavazzi, F., & Schnabel, I. (2016). *The Euro and Fiscal Policy*. Oxford University Press.
8. Cameron, D. R. (2010). Taxation and Government Spending: The Impacts on Economic Growth. *The Economic Journal*, 120(545), 1000-1020.
9. Drazen, A. (2000). *Political Economy in Macroeconomics*. Princeton University Press.
10. European Commission. (2020). *Economic and Financial Affairs: Fiscal Policy*. Retrieved from https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/economic-performance-and-forecasts/economicperformance-country/economic-performance-country-details_en#fiscal-policy

